געזונט און ניט האָבן די פּאָר דאָלער אויף דאָקטוירים; וישמרך — אַז דאָס זאָל אַוועקגיין אויף געזונטע און פריי־לעכע זאַכן.

און ער פירט אויס: וישם לך שלום, — לא מצא הקב"ה כלי המחזיק ברכה לישראל אלא השלום [28]), אַז אויך ווען דער בכל אשר תעשה, די כלי צו דער ברכה, איז אַ כלי מועט, איז פאַראַן אָבער דער ענין השלום וואָס דאָס איז מחזיק ברכה.

און דערנאָך איז ערשט — ואני אברכם, וואָס תוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר [29]). בשעת מען גיט צום אויבערשטן מתנות כהונה, ווי די גמרא זאָגט [30]) אלקיכם כהן הוא, איז ואני אברכם, וואָס דאָס איז מרובה על העיקר.

אין ואני אברכם איז פאַראַן צוויי פירושים [31]): א) לכהנים, ב) לישראל. ועל פי הנ"ל: אברכם לכהנים שבנפשו, דאָס הייסט אַ ברכה ברוחניות, ער זאָל האָבן אַ חיות און אַ געשמאַק בלימוד התורה וקיום המצוות, און אַ ברכה לישראל וואָס דאָס איז בכל דרכיך ובגשמיות אין אַלץ וואָס מען דאַרף.

(משיחת ש"פ קרח, תשי"ד)

פרשת חקת

א. אין מדרשי חז"ל וועלכע זיינען פאַרבונדן מיט דער היינטיקער סדרה — פ' חקת — רעדט זיך אַרום אַז די ענני הכבוד זיינען געווען אין אהרן'ס זכות, דער באר (מים) איז געווען אין מרים'ס זכות און דער מן איז געווען אין זכות פון משה. ווען אהרן און מרים זיינען נסתלק געוואָרן זיינען אויך צוגענומען געוואָרן די ענני הכבוד מיטן באר, און זיינען נאָכדעם צוריקגעקערט געוואָרן אין זכות פון משה [1]).

הגם אַז תורה איז חכמה, ווי עס שטייט [2]) כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, פונדעסטוועגן ווערט עס ניט אָנגערופן מיטן נאָמען חכמה נאָר מיטן נאָמען תורה, מלשון הוראה [3]), ד. ה. אַז יעדער ענין וואָס עס ווערט דערציילט אין תורה איז דאָס אַ הוראה (אָנווייזונג) אַלע מאָל און אומעטום אין טאָג־טעגלעכן לעבן.

דאָס הייסט, אַז ניט נאָר די מצות וואָס אין תורה, מצות עשה ומצות לא תעשה, זיינען אַ הוראה אין לעבן, נאָר אויך די ספורים פון תורה, זיינען אַ הוראה אין לעבן. וואָרום אויך די מצות זיינען געשריבן געוואָרן ניט בדרך ציווי נאָר בדרך ספור, אַז דער אויבערשטער האָט געזאָגט משה'ן און משה האָט געזאָגט

---

28) עוקצין פרק ג משנה יב.
29) בראשית רבה סא, ד. תנחומא חיי שרה י. חנוך לנער קרוב לסופו.
1) תענית ט, א.
2) דברים ד, ו.

30) סנהדרין לט, א.
31) חולין מט, א.
3) זהר חלק ג נג, ב. גור ארי' (למהר"ל מפראג) אָנפאַנג בראשית אין נאָמען פון רד"ק.

די אידן. און אַזוי ווי די מצוות, הגם זיי זיינען געשריבן געוואָרן בדרך סיפור, זיינען אַ הוראה, אַזוי זיינען אויך די ספורים אין תורה אַ הוראה, וואָרום אויך די ספורים זיינען אַ חלק פון תורה.

— דערפאַר שרייבט דער רמב״ם [4], און אויך אין גמרא [5] איז דאָס פאַראַן ברמז, אַז עס איז ניטאָ קיין חילוק פון דעם פסוק [6] ואחות לוטן תמנע מיטן פסוק [7] שמע ישראל, הגם אַז דער פסוק שמע וגו׳ איז איינע פון די מצוות עקריים און דער פסוק ואחות וגו׳ איז מער ניט ווי אַ ספור, וואָרוםביידע זיינען ספורים, און ביידע זיינען הוראות, און ביידע זיינען חכמתו ורצונו יתברך —

און אַזוי ווי אַלע ספורים אין תורה זיינען הוראות, אַזוי איז אויך דער ספור הנ״ל אַ הוראה אין לעבן.

ב. די דריי ענינים: ענני הכבוד, מן און מים, זיינען פאַרשטאַנדיק, און זיי אַלע זיינען פאַראַן אין תורה.

די ענני הכבוד האָבן מגין געווען מבחוץ. זיי האָבן מגין געווען פון די ד׳ רוחות, געהרג׳ט די נחשים וואָס זיינען געווען אין מדבר, אויסגעגלייכט די הרים [8], אויסגערייניקט די לבושים, ווי עס שטייט [9] שמלתך לא בלתה מעליך. וואָס דאָס זיינען אַלץ ענינים פון מגין זיין מבחוץ.

דער מן איז אַן ענין פון אכילה. אין דעם מן האָט מען דאָך געקענט פילן אַלע טעמים וואָס מען האָט געוואָלט [10]. וואָס דער ענין פון אכילה איז אַריינגעמען אין אַ פנימיות.

דער באר וואָס דאָס איז מים, איז דאָס ניט קיין דבר המזין מצד עצמו. דערפאַר זאָגט דער רמב״ם [11] דעם טעם פאַרוואָס אין מערבין במים ווייל אַ דבר המערב איז אַ דבר המזין דווקא און מים איז ניט קיין דבר המזין. די פעולה פון מים איז וואָס מים טראָגט פאַנאַנדער דעם עסן אין אַלע טיילן פון קערפּער.

און אַזוי זיינען אויך אין תורה פאַראַן די אַלע דריי ענינים. עס איז פאַראַן דאָס וואָס תורה גיט אין אַ פנימיות, און עס איז פאַראַן דאָס וואָס תורה איז מגין מבחוץ, און עס איז פאַראַן דאָס וואָס תורה טראָגט פאַנאַנדער די צוויי ענינים צו אַלע אידן.

ג. מען האָט גערעדט פריער אַז תורה איז מלשון הוראה, ד. ה. אַז תורה לערנט די הנהגה ווי צו פירן זיך אין לעבן. דאָס איז וואָס תורה גיט אין אַ פנימיות — אַזוי ווי דער מן — וואָס מען דאַרף דאָס פאַרשטיין און אַריינגעמען אין אַ פנימיות, אויף וויסן ווי עס זאָל זיין די הנהגה פון אים, פון בני ביתו ובניו אחריו.

מצד דעם ענין אין תורה וואָס איז דוגמת המן, זיינען פאַראַן חילוקים פון איין אידן ביז אַ צווייטן, וואָרום וויבאַלד עס איז אַן ענין פון פני־

4) פירוש המשניות להרמב״ם סנהדרין פרק י יסוד ח.

5) סנהדרין צט, ב.

6) בראשית לו, כב.

7) דברים ו, ד.

8) מכילתא בשלח — פתיחתא. במדבר רבה א, ב. תנחומא בשלח, ג.

9) זע אויבן עמוד 323 הערה 19.

10) יומא עה, א.

11) פירוש המשניות להרמב״ם עירובין פרק ג משנה א.

מיות איז דאָס ביי יעדער איינעם לויט זיין אופן. אַזוי ווי אין מן זיינען געווען חילוקים פון לחם ביז דכו במדכה וגו׳[12]; ביי צדיקים איז געווען דער מן מוכן און ביי רשעים איז געווען אַנדערש — ביי די ענני הכבוד און ביי דעם באר זיינען ניט געווען קיין חילוקים, נאָר ביי דעם מן דוקא, ווײַלע עס איז אַן ענין פון פנימיות. — אַזוי איז אויך אין תורה. פאַראַן אַזעלכע וואָס, אויב עס איז ניט מעגלעך אַנדערש, זיינען זיי יוצא מצות תלמוד תורה מיט קריאת שמע[13], און פאַראַן אַזעלכע וואָס דער חיוב תלמוד תורה איז ביי זיי כל היום דוקא[14].

דאָס זעלבע איז אויך אין הידורים[15] — און נאָך מער: פאַראַן הידורים וואָס דער וואָס האַלט דערביי איז אין זיי מחויב, אָבער דער וואָס האַלט ניט דערביי טאָר די הידורים ניט טאָן, וואָרום — מחזי כיוהרא וכיוצא בזה. סתם אַ מענטש טאָר דאָס ניט טאָן, און אַן אדם חשוב איז דאָס מחויב צו טאָן, און אויב ניט — איז דאָס אַן ענין פון חילול השם חס ושלום[16].

ד. נאָך אַן ענין איז פאַראַן אין תורה וואָס דאָס איז בדוגמת ענני הכבוד, וואָס דאָס איז אויף מגין זיין מבחוץ.

בשעת מען דאַרף אַרויסגיין אין מדבר, וואָס דאָס איז כללות העולם הזה וואָס ער ווערט אָנגערופן עולם הקליפות וסטרא אחרא[17], אַ מדבר גדול ונורא אשר אין מים, נאָר קליפות, נחש שרף ועקרב, אויף דעם איז מגין דער כוח המסירת נפש וואָס ביי יעדער אידן, ביי אַלע אידן, מצד דעם וואָס ישראל ראשי תיבות יש ששים רבוא אותיות לתורה[18], און די כשרות פון אַ ספר תורה קומט דורך אַלע אותיות דווקא[19], במילא איז יעדער איד, אויך אַ קל שבקלים, האָט דעם כוח המסירת נפש למסור נפשו על קדוש השם.

און דאָס זיינען די ענני הכבוד שבתורה. אַזוי ווי די ענני הכבוד האָבן אַרומגערינגלט און אַרומגענומען אַלע אידן — פון דעם זמן פון קריעת ים סוף ביז זיי זיינען אַריין אין ארץ ישראל, אויך אָט די וואָס האָבן מיטגענומען דעם פסל, אויך זיי האָבן די ענני הכבוד אַרומגענומען — אַזוי איז אויך פאַראַן דער חלק אין תורה — דאָס וואָס יש ששים רבוא אותיות לתורה — וואָס עס נעמט אַרום אַלע אידן, פון דעם גדול שבגדולים ביז דעם פחות שבפחותים, און עס גיט זיי דעם כח און די שטאַרקייט אויף

---

12) יומא עה, א.

13) מנחות צט, ב. שולחן ערוך אדמו״ר הזקן הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה ד.

14) זע תורה אור צח, ג.

15) לקוטי תורה במדבר פד, ד. און זע קונטרס העבודה פרק ז.

16) זע יומא פו, א. רמב״ם הלכות יסודי התורה פרק ה הלכה יא.

17) תניא ענדע פרק ו.

18) מגלה עמוקות אופן קפו (געבראַכט אין ילקוט ראובני אָנפאַנג פרשת בראשית. אין ילקוט חדש ערך תורה סימן קעה. ועוד). ויש שהעירו מזהר חדש רות על הפסוק וזאת לפנים בישראל. ואף שמספר בני ישראל הוא יותר מששים רבוא כ״י, הנה נודע שמספר זה הוא מספר השרשים וכל שרש מתחלק לששים רבוא ניצוצות שכל ניצוץ הוא נשמה אחת — תניא פרק לז עיין שם.

19) זע זהר חלק ג עא, א. תיקוני זהר תיקון כה.

דורכגיין דעם מדבר גדול ונורא, ניט נתפעל ווערן פון די נחשים שרפים ועקרבים, און שטיין מיט אַ תנועה פון מסירת נפש.

אַזוי ווי דער רבי דער שווער האָט דערציילט[20], אַז בשעת מען האָט געוואָרפן די באָמבעס אין ווארשע איז מען געלאָפן באַהאַלטן זיך. אַמאָל האָט זיך צוזאַמענגעקליבן אין איין אָרט אַ גאַנצע קבוצה: דער רבי, אנשים בינונים, אנשים פשוטים און אַזעלכע וואָס האָבן געמיינט אַז זיי זיינען אינגאַנצן ניט שייך צו אידישקייט. בשעת עס האָט ניט ווייט פון זיי אויפגעריסן אַ באָמבע — האָבן אַלע צוזאַמען אויסגעשריען פה אחד: שמע ישראל.

בשעת עס קומט צו יחידה שבנפש און צו עצם הנשמה — עס איז נאָר שווער צוצוקומען צו דעם, אָבער בשעת מען קומט צו צו דעם, צי דורך אַזאַ אופן צי דורך דרכי נועם — דעמאָלט שרייט דער קל שבקלים שמע ישראל מיטן זעלבן תוקף אַזוי ווי דער מנהיג ישראל.

עס קאָן אַפילו זיין, אַז די סיבה וואָס זיי האָבן אויסגעשריען שמע ישראל איז געווען מצד דעם וואָס זיי האָבן זיך געפונען אין די ד' אמות פון דער נשמה כללית וואָס זיי זיינען געווען פרטים פון איר. אָבער דאָס איז אַ סיבה וואָס עס האָט מעורר געווען זייער יחידה. געשריען שמע ישראל האָבן זיי מצד זייער אייגענער יחידה.

ה. בכדי עס זאָל זיין ביי יעדער אידן דער מן און ענני הכבוד וואָס אין תורה, איז דאָס דורך דעם מים שבתורה, וואָס אַזוי ווי מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך, אַזוי איז אויך תורה ירדה ונתלבשה למטה[21], אַ חכמה מפוארה בכלי מכוער, וואָס מצד דער ירידה פון תורה קאָן יעדער איד, דורך דעם וואָס ער זאָגט תורה שבכתב (אַפילו אַזאַ וואָס ווייס ניט דעם פירוש המלות) און דורך דעם וואָס ער לערנט תורה שבעל פה (אַפילו אַזאַ וואָס ווייס מער ניט ווי דעם פירוש הפשוט), קאָן ער דורך דעם אַרויסנעמען דעם מן און די ענני הכבוד שבתורה.

אַזוי ווי וואַסער טראָגט פאַנאַנדער די שפייז אין אַלע קערפּער-טיילן, אַזוי איז אויך דער מים שבתורה, ד. ה. אַט דאָס וואָס ירדה ונתלבשה למטה, טראָגט דאָס פאַנאַנדער דעם מן שבתורה מיט די ענני הכבוד שבתורה לכל מחנה ישראל, לכל אחד ואחת[22] מישראל בהמצטרך לו ולה אין אַלע ענינים.

ו. דערמיט וועט מען אויך פאַרשטיין די שייכות פון מן צו משה'ן, פון ענני הכבוד צו אהרן'ען און פון באר צו מרים'ען.

משה איז געווען אַ רועה ישראל, און ער האָט געפיטערט יעדער איינעם לפי ערכו, אַזוי ווי עס ווערט דערציילט[23] אַז בשעת ער האָט געפאַשעט די שעפּסן, האָט ער די קלענערע שעפּסן געגעבן ווייכע גראָז, די גרעסערע שעפּסן דיקע און שטאַרקע גראָז, וואָרום וויבאַלד אַז מרעה

20) ספר השיחות קיץ ה'ת"ש עמוד 12.

21) תניא פרק נא.

22) זע הלכות תלמוד תורה לאדמו"ר הזקן ענדע פרק א.

23) אין מדרש תהלים — הוצאת באבער — קאַפּיטל עח הערה קנב ווערט געבראַכט די דאָזיקע גירסא אויף משה רבנו ע"ה.

איז אַן ענין פון פנימיות האָט דאָס געדאַרפט זיין צוגעפּאַסט לויט יעדער איינעם. דערפאַר איז דער מן וואָס דאָס איז פנימיות ובהתחלקות, געווען בזכותו של משה.

אהרן איז געווען אוהב את הבריות [24], ד. ה. אַז אויך די וואָס זיינען מער ניט ווי בריות [25] האָט ער זיי ליב געהאַט. דערפאַר שטייט דאָך אויף אהרן'ען [26] ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל, וואָס אויף אַנדערע שטייט דאָס ניט. איז דורך דער אהבה וואָס זי איז געווען צו אַלע בריות, האָט ער אויך ביי זיי אַרויסגערופן אַ תשוקה צו מצוות [27] כאָטש מצד עצמם האָבן זיי ניט געהאַלטן דערביי. דערפאַר זיינען בזכותו של אהרן געווען די ענני הכבוד, וואָרום יעדער זאַך איז דאָך מדה כנגד מדה [28], איז וויבאַלד ער איז געווען אוהב את הבריות אַן התחלקות, האָט ער ממשיך געווען די ענני הכבוד וואָס זיי האָבן אַרומגענומען אַלע אידן גלייך.

מרים, שטייט דאָך אַז דאָס איז פועה [29], וואָס זי האָט זיך אָפּגעגעבן און געהאָדעוועט דווקא די קליינע קינדער אין מצרים. און למה נקרא שמה מרים, ווײַלע זי איז געווען אין דעם זמן הקושי פון גלות [30]. דאָך האָט זי נביאות געזאָגט אַז באַלד איז נולד מושיען של ישראל [31], וואָס דערמיט האָט זי מבטל געווען ניט נאָר די גזרה פון פרעה נאָר אויך די גזרה פון עמרם'ען, הגם אַז עמרם האָט געהאַט אַ טעם אויף זיין גזירה. זי איז געגאַנגען מיט אַ מסירת נפש אויף צוגרייטן קינדער וואָס זאָלן זאָגן זה א־לי ואנוהו [32], אַ דור וואָס זאָל מקבל זיין די תורה. בזכותה איז געווען דער באר — מים — וואָס דער ענין פון מים איז אַראָפּברענגען און פאַנאַנדערטראָגן די תורה למקום נמוך [33], צו די וואָס זיינען בקצה המחנה.

ז. כשנסתלקו אהרן ומרים נסתלקו ענני הכבוד מיטן באר וחזרו בזכותו של משה. פון דעם איז מוכרח אַז משה האָט אָנגעהויבן טאָן אַ נייע עבודה. הגם אַז זיין ענין מצד עצמו איז געווען די עבודה פון רועה זיין את ישראל (מן), האָט די נייע עבודה געבראַכט צוריק אויך די ענגים מיטן באר.

דער אמת'ער סימן פון אַ רועה ישראל איז אַז ער טוט ניט נאָר די עבודה וואָס איז שייך צו אים בעצם, נאָר, בשעת עס איז מוכרח לצורך השעה, פאַרבייגט ער אויף זיך, ער לייגט אַוועק זיך און איז זיך מוסר נפש צוליב אידן.

בשעת מען דאַרף מקרב זיין לבן של ישראל, אויך אַ פחות שבפחותים, צו אלקות, דאַן פאַרבייגט דער רועה ישראל זיינע ענינים, און לערנט מיט אידן אלף־בית, צי א"ב פון תורה ומצוות צי א"ב כפשוטו. הגם אַז ער

24) אבות פרק א משנה יב.
25) זע אויספירלעך אויבן עמוד 316 און ווייטער.
26) במדבר כ, כט און ילקוט דאָרט.
27) אבות דרבי נתן ריש פרק יב.
28) סוטה פרק א, משנה ז.
29) סוטה יא, ב.
30) ילקוט שמעוני רמז קסב.
31) סוטה יא. ב. יב, ב. מגילה יד, א.
32) סוטה יא, ב.
33) תענית ז, א. תניא פרק ד.

איז אַ כהן [33] — איז אין פלוג וואָס טוט אַ כהן בבית הקברות, רשעים בחיים קרוים מתים [34*]? ער איז אַ זקן, שקנה חכמה [35] — איז ווי גייט אַ זקן מחזיר זיין אַן אבידה? עס איז דאָך ניט לפי כבודו און ניט דאָס איז זיין ענין. זיין ענין איז גאָר לערנען די מנהיגי ישראל ווי צו פירן די אידן, אָבער ניט האָבן צו טאָן מיט אנשים שאינם כשרים. פונדעסטוועגן איז בשעה שנסתלקו אהרן ומרים, און עס איז ניטאָ קיין אַנדערער וואָס זאָל זיך דערמיט פאַרנעמען, דאַן נעמט דער ראש ישראל און ער אַליין עוסק'ט זיך אין די ענינים, הגם עס איז ניט לפי ערכו.

ח. עס שטייט דאָך אין תניא [36] אַז יעדער איד האָט אַ ניצוץ פון משה רבינו, במילא איז דאָס אַ הוראה פאַר יעדער אידן אַז הגם יעדער איינער האָט זיך זיין ענין, פונדעסטוועגן בשעת עס פעלט דער באר שבזכותה של מרים און די עננים שבזכותו של אהרן, און עס איז פאַראַן די סכנה פון נחשים שרפים ועקרבים, דאַן מאָנט מען ביי יעדער איינעם, ער זאָל זען אומקערן דעם באר מיט די עננים — ניט טראַכטנדיק צי דאָס איז יע זיין ענין צי ניט.

און הגם אַז ער איז אַזאַ, וואָס ער פאַר זיך האָט כלל ניט וואָס צו מורא האָבן פאַר די נחשים שרפים ועקרבים, וואָרום ער האָט דעם צלם אלקים, במילא האָט אויף אים קיינער קיין שליטה ניט, ווי די גמרא זאָגט [37]: אין חי' רעה שולטת באדם אלא אם כן נדמה לה כבהמה, פונדעסטוועגן, וויבאַלד אַז פאַר אַן אַנדערן איז דאָס יע אַ סכנה און עס קאָן זיין אַז עס איז ניטאָ דער אהרן מיט מרים'ען וואָס זיי דאגה'נען אויף פאַרמיידן די סכנה, איז דאָס אַן ענין פון פיקוח נפש, וואָס אויף פיקוח נפש איז מען מחלל שבת און פיקוח נפש איז דוחה כל התורה כולה, אַפילו ביי כמה וכמה ספיקות, און אַפילו צוליב חיי שעה [38], במילא דאַרף ער זיין דער וואָס זאָל זיך פאַרנעמען מיט דעם, אַז עס זאָלן זיין סיי דער מן, סיי די עננים און סיי דער באר.

און בשעת ער וועט אוועקלייגן זיך און ניט טראַכטן צי דאָס איז זיין ענין אָדער זיין ענין איז העכער דערפון, און וועט מקרב זיין ישראל לאביהם שבשמים, וועט דער אויבערשטער מקרב זיין אים מיט זיינע בני בית, געבן זיי כל המצטרך להם, ובענין העקרי פון אַלץ, מקיים זיין ועשו לי מקדש, אַ מצוה וואָס אויפן צבור דוקא [39], אנשים ונשים [40], וואָס דעמאָלט וועט זיין ושכנתי בתוכם, בתוך כל אחד ואחד מישראל.

(משיחות י"ב תמוז, תשי"ג)

---

34) זע אויבן עמוד 317 הערה 12.

34*) ברכות יח, ב.

35) קדושין לב, ב.

36) פרק מב.

37) סנהדרין לח, ב. ועיין שבת קנא, ב. תניא פרק כד.

38) שבת קלב, א. יומא פה, ב. רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה א.

39) ספר החינוך מצוה צה.

40) רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק א הלכה יב.

פרשת בלק

א. אויף דעם פסוק פון דער היינ־טיקער סדרה, כרע שכב כארי וכל־ביא מי יקימנו, שטייט אין מדרש [1], יש אומרים אז דאס גייט אויפן זמן פון מלך צדקי', עד מלך המשיח, וואס דעמאלט, בזמן צדקי' האט זיך אנגעהויבן דער זמן פון חורבן און גלות, און אפילו נאך די שבעים שנה, בזמן בית שני, איז דאס נאך אלץ אן ענין פון גלות, ווארום חמשה דברים חסרו בבית שני [2], ווילע דאס איז נאך ניט קיין גאולה שלימה.

איז אויף דעם זמן פון צדקי' עד מלך המשיח, זאגט מען אז דאס איז אן ענין פון כרע שכב. שכב, לויט דעם פירוש פון יש אומרים — שרייבט דער צמח צדק [3] — איז מלשון וישכב וירדם, על משכבי בלי־לות, ולא ימות ונפל למשכב, וואס דאס ווייזט אויף דעם ענין פון גלות.

קען מען דאך מיינען אז דער גלות איז ניט נאר אויפן גוף נאר אויך אויף דער נשמה חס ושלום, מיט די ענינים פון תורה ומצוות וואס זיינען פארבונדן מיט דער נשמה.

שטייט אבער אין זעלבן פסוק, אז הגם טאקע כרע שכב, איז דאס אבער ניט קיין שכיבה פון אזא וואס האט ניט קיין כוח, נאר דאס איז א מדידה והגבלה פון אזא וואס נאר ער אליין איז זיך מודה, מגביל ומצמצם, ווא־רום עס איז כארי וכלביא. וואס ארי איז מיט א תוקף און לביא איז נאך מער בתוקף, ווי ער זאגט אין זוהר [4] אז לביא איז בתקיפא יתיר.

דאס הייסט: אפילו אין דער צייט פון כרע שכב, הייסט ניט אז חס ושלום יד אומות העולם שליטה על ישראל. אידן זיינען אלעמאל כארי וכלביא, עס איז מער ניט וואס מי יקימנו. — על דרך ווי דער ענין פון מי גלה לבני רז זה [5], וואס דאס איז פארבונדן מיט דעם מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי [6], וואס דאס גייט אויף דעם אויבערשטן [7], אזוי אויך דא איז דער פירוש אז דער מי — היינו הקב"ה — יקימנו, ער וועט אונז ארויסנעמען פון גלות, וכמו שנאמר מי יתן מציון ישועת ישראל [8].

און ביז דער צייט פון מי יקימנו, הייסט דאס אויך ניט קיין אמת'ע שליטה חס ושלום, וויבאלד אז ער איז אן ארי ולביא, איז קיינער אויף אים קיין בעל־הבית ניט.

— על דרך ווי דער פסק אין שלחן ערוך [9] אז אויף אן ארי ולביא האט קיינער קיין שליטה ניט, ביז אז עס איז א שאלה צי מען קען זיי איינגעוואוינען דורך תרבות. —

1) בראשית רבה פרשה צח, ז.

2) יומא כא, ב. ירושלמי מכות פרק ב הלכה ו. הוריות פרק ג הלכה ב. במדבר רבה פרשה טו, י.

3) בד"ה כרע שכב שנת ה'תר"ה בסעודה שלישית (אוה"ת בלק ע' א'מח ואילך).

4) ויחי רלז, ב.

5) שבת פח, א.

6) דברים ה, כו.

7) זע לקוטי תורה במדבר טו, א־ב.

8) תהלים יד, ז. נג, ז.

9) חושן משפט הלכות נזיקין סימן שפט סעיף ח.